

УДК 378.015.3

ФАКТОРИ НАВЧАЛЬНОЇ МОТИВАЦІЇ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ У СУЧАСНІЙ ВИЩІЙ ШКОЛІ

© Ажиппо О.Ю.

Харківська державна академія фізичної культури

Інформація про автора:

Ажиппо Олександр Юрійович: ORCID: 0000-0001-7489-7605; aghyppo@mail.ru; доктор педагогічних наук; ректор; Харківська державна академія фізичної культури, вул. Клочківська, 99, м. Харків, 61058, Україна.

У статті з'ясовано фактори навчальної мотивації майбутніх фахівців: реальна або формальна мета навчання, особистість викладача, ставлення професорсько-викладацького складу до студентів, психологічний фон у студентській групі. Визначено педагогічні резерви підвищення рівня навчальної мотивації майбутніх фахівців: цілеспрямована навчально-виховна діяльність та розвиток свідомого ставлення до майбутньої професійної діяльності – розуміння цінності засвоєних знань, прагнення до самореалізації й життєвих досягнень.

Ключові слова: диспозиційна мотивація, ситуаційна мотивація, процес формування мотивів, навчальна мотивація, фактори навчальної мотивації, провідні мотиви до навчання, особливість навчальної мотивації сучасних студентів.

Ажиппо А.Ю. «Факторы учебной мотивации будущих специалистов в современной высшей школе».

В статье определены факторы учебной мотивации будущих специалистов: реальная или формальная цель обучения, личность преподавателя, отношение профессорско-преподавательского состава к студентам, психологический фон в студенческой группе. Определены педагогические резервы повышения уровня учебной мотивации будущих специалистов: целенаправленная учебно-воспитательная деятельность и развитие сознательного отношения к будущей профессиональной деятельности – понимание ценности приобретенных знаний, стремление к самореализации и жизненным достижениям.

Ключевые слова: диспозиционная мотивация, ситуационная мотивация, процесс формирования мотивов, учебная мотивация, факторы учебной мотивации, ведущие мотивы к обучению, особенность учебной мотивации современных студентов.

A. Aghyppo «Factors of learning motivation of future specialists in modern high school».

In the article are defined factors of learning motivation of future specialists: real or formal learning aim, personality of the teacher, attitude of teachers to students, psychological background in student group. It's defined pedagogical potentials for raising of level of learning motivation of future specialists: the aiming educational activity and the development of a conscious attitude to the future professional activity – understanding of value of knowledge, desire to self-realization and lifetime achievements.

Keywords: disposition motivation, situation motivation, process of forming of motives, learning motivation, factors of learning motivation, leading motives to education, feature of learning motivation of modern students.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. Проблема підвищення якості навчання є на сьогодні у вищій школі однією з провідних. Цілком природно, що у нових змінах до закону про вищу освіту йдеться про створення державної агенції з якості освіти. Останнє зумовлено потребами суспільства, а також сучасною дидактичною структурою навчання, за якою навчальна мотивація є вирішальною складовою у контексті вирішення будь-якого пізнавального завдання. Згідно з розробками відомого психолога С. Рубінштейна рівень

мотивації особистості до діяльності є прогностичним показником її успішності. Зі свого боку Л. Божович наголошує, що навчальна мотивація виступає стимулюючою силою процесу учіння [1, с. 135]. Звідси для ефективного розв'язання проблеми формування мотивації до навчання майбутніх фахівців є важливим завданням у діяльності сучасної вищої школи.

Аналіз останніх досліджень. Вивчення наявних з вказаної проблеми досліджень дає можливість зазначити, що в розробках В. Асєєва, Л. Божович, В. Ковальова, О. Леонтєєва, С. Рубінштейна розкрито сутність і структуру мотивів, а в дослідженнях М. Алексеєвої, В. Давидова, Є. Ільїна, М. Матюхіної висвітлено процес формування пізнавальних мотивів на різних етапах навчального процесу. Крім того, у працях А. Алексюка, І. Беха, А. Вербицького, С. Занюк, В. Якуніна докладно схарактеризовано мотиваційний компонент навчальної діяльності студента та запропоновано засоби його формування.

Спираючись на вищевказане, можна цілком логічно стверджувати, що проблема мотивації до навчання є актуальною для різних за профілем ВНЗ, у тому числі й для спортивних. При цьому слід прийняти до уваги, що специфіка діяльності студентів-спортсменів (поєднання теоретичних занять з великою кількістю практичних занять на спортивних базах, доповнення занять за розкладом активним тренувальним процесом, спортивні збори та участь у змаганнях) зумовлює певну особливість їх мотивів до навчання [2; 3; 4].

Термін мотивації використовується в сучасній психології у двоякому розумінні – диспозиційному та ситуаційному.

- диспозиційному – як визначення системи факторів, детермінуючих поведінку (потреби, мотиви, цілі, наміри, прагнення);
- ситуаційному – як характеристика процесу, що стимулює і підтримує поведінкову активність студентів на певному рівні в конкретній навчальній ситуації.

Слід зауважити, що диспозиційна мотивація може зазнавати змін під впливом певних обставин, і навпаки – активізація окремих диспозицій (мотивів, потреб) може суттєво впливати на ситуаційну мотивацію.

Отже, рівень навчальної мотивації студентів завжди зумовлений рівнем гармонії диспозиційності та ситуативності.

Так, наприклад, у психології спорту процес формування мотивації до діяльності забезпечується сполученням таких факторів:

- самоконтроль та саморегуляція спортсмена;
- вплив з боку тренера;
- результативність роботи спортивного психолога.

Аналогічна картина має місце й стосовно навчальної мотивації майбутніх фахівців – процес її формування забезпечується завдяки:

- самоконтролю та саморегуляції студента;
- впливу з боку викладача;
- єдності вимог усіх учасників навчально-виховної діяльності.

На рівень навчальної мотивації впливають:

- місце знань в ієрархії цінностей особистості («жага» знань або їх відчуження);
- специфіка навчально-виховної діяльності – необхідність навчатися й водночас брати участь у поза аудиторній роботі або працювати;
- особливості взаємодії в системі «педагог-студент», які зумовлені характеристиками особистості педагога та потребами й устремліннями студентської молоді.

При цьому слід відзначити, що для визначення основних факторів навчальної мотивації, наприклад, студентів-спортсменів постає необхідність врахування сучасних завдань фізичної культури і спорту, які полягають в тому, що сьогодні має місце:

- необхідність постійного підвищення рівня здоров'я, фізичного і духовного розвитку населення, сприяння економічному і соціальному прогресу суспільства (Закон України «Про фізичну культуру і спорт», 1993 р.);

- призначення фізичного виховання як важливої складової процесу повноцінного розвитку особистості й дієвого засобу профілактики захворювань, підготовки до високопродуктивної праці, захисту Батьківщини, забезпечення творчого довголіття (Національна доктрина розвитку фізичної культури і спорту, 2004 р.).

Тому фізична культура й спорт у контексті специфіки сучасного життя виступають важливою складовою формування гармонійної особистості, оскільки забезпечують мобілізацію «здорового духу» особистості, потребує певної самоорганізації, сприяє самовихованню, є несумісним зі шкідливими звичками та створює необхідність збалансованого й корисного харчування.

Цілями статті є з'ясування на основі проведеного впродовж 2013-2014 років основних факторів навчальної мотивації майбутніх фахівців у сучасній вищій школі, а також визначення певних можливих шляхів підвищення її рівня.

Виклад основного матеріалу дослідження. Експериментальним дослідженням було охоплено понад 120 студентів на 1 та 2 курсах денної форми навчання в Харківській державній академії фізичної культури та Харківському національному університеті імені В.Н. Каразіна, а також біля 90 викладачів ВНЗ – слухачів курсів підвищення кваліфікації в Харківській державній академії фізичної культури та Національному аерокосмічному університеті імені М.Є. Жуковського.

З метою отримання експериментальних даних застосовувалися різні засоби й методи отримання необхідної інформації, серед яких були: індивідуальні та групові бесіди, метод експертних оцінок, психологічні методики «Морфологічний тест життєвих цінностей», «Потреба у спілкуванні», «Потреба у досягненні», а також модернізований варіант методики І. Ільїна з вивчення факторів навчальної мотивації.

У ході дослідження встановлено, що основними факторами навчальної мотивації майбутніх фахівців є такі:

- характер мети навчання, який визначився учасниками опитування в двох крайніх позиціях: реальна – передусім набуття необхідних для майбутньої професії знань або формальна – отримання диплома про освіту;
- позитивний або негативний образ особистості викладача, який суттєво впливає на прагнення студентів навчатися відповідно в із зацікавленістю й задоволенням, або, навпаки, з байдужістю;
- характер взаємозв'язків і взаємодії в студентській групі, наявний в її межах психологічний фон.

Слід також відзначити, що на дієвість першого фактору звернули увагу 43 % студентів, другого – майже 50 %, а увага до третього виявилася на рівні 74 %.

При цьому найбільш характерними мотивами для майбутніх фахівців були такі:

- прагнення до самореалізації – «місце під сонцем», «знайти себе як особистість»;
- сподівання на працевлаштування після закінчення навчання;
- бажання отримати матеріальне заохочення (стипендія);
- інтерес до навчальної дисципліни;
- усвідомлення важливості диплома про вищу освіту [5].

Концентруючи увагу навколо питання щодо особливостей мотивів до навчання студентів ХДАФК, необхідно відзначити, що:

1. Студенти ХДАФК чітко усвідомлюють важливість таких цінностей, як «саморозвиток», «власний престиж» «досягнення», (результати дослідження за допомогою «Морфологічний тест життєвих цінностей»).

2. Прагнуть активного постійного спілкування – 84%, постійного спілкування – 8%, періодичного або епізодичного спілкування – 9% (результати тесту «Потреба у спілкуванні»).

3. Необхідність і важливість певних досягнень у житті відзначили 83% студентів-спортсменів (результати тесту «Потреба у досягненнях»).

За результатами застосування методики діагностики навчальної мотивації (розроблена А. Реаном і В. Якуніним та модернізована Н. Бадмаєвою) одержано наступні дані (за п'ятибальною шкалою).

На 1-му курсі (набір 2014 року):

1. Мотиви спілкування - 4
2. Мотиви уникнення невдач - 2,5
3. Мотиви престижу - 3,5
4. Професійні мотиви - 4,1
5. Мотиви творчої самореалізації - 3,5
6. Навчально-пізнавальні мотиви - 3,6
7. Соціальні мотиви – 3,6

Отже, на 1 курсі звертає на себе увагу прагнення студентів до спілкування та вельми позитивне сприйняття майбутньої професійної діяльності.

На 2-му курсі (набір 2013 року):

1. Мотиви спілкування - 3,4
2. Мотиви уникнення невдач - 2,5
3. Мотиви престижу - 3,1
4. Професійні мотиви - 3,6
5. Мотиви творчої самореалізації - 3,1
6. Навчально-пізнавальні мотиви - 3,8
7. Соціальні мотиви - 3,1

Отже, на 2 курсі звертає на себе увагу «падіння» 1 та 4 позиції, а навчально-пізнавальні мотиви мають певну стабільність.

Порівнюючи показники мотивації на 1 та 2 курсах, можна зробити висновок, що на 1 курсі характерною є «емоційність» мотивів, а на другому – «раціоналізм».

Таким чином, узагальнюючи результати вивчення навчальної мотивації студентів 1 та 2 курсу вищевказаних ВНЗ, можна зробити висновок, що особистість викладача є доволі значущим фактором впливу на її рівень.

Звідси шляхами підвищення рівня мотивації можуть бути такі:

- урізноманітнення навчально-виховного спілкування викладачів зі студентами;
- подальше вдосконалення методики проведення занять;
- розвиток самодисципліни студентів спільними зусиллями викладачів через посилення співпраці кафедр і деканатів.

Висновки й перспективи подальших розвідок. Таким чином, за результатами здійсненого в 2013-2014 роках дослідження з'ясовано, що основними факторами навчальної мотивації майбутніх фахівців у сучасній вищій школі є реальна або формальна мета навчання, вплив особистості викладача, ставлення професорсько-викладацького складу до студентів, психологічний фон у студентській групі, а провідними навчальними мотивами виступають можливість працевлаштування, прагнення до самореалізації, матеріальне заохочення, інтерес до навчальної дисципліни.

Крім того, узагальнюючи вищевикладені результати вивчення стану навчальної мотивації майбутніх фахівців слід наголосити, що педагогічні резерви підвищення її рівня полягають в площині цілеспрямованої навчально-виховної діяльності (мета навчання, особистість викладача та його ставлення до студента) та розвитку свідомого ставлення до майбутньої професійної діяльності (цінність засвоєних знань, прагнення до самореалізації й життєвих досягнень).

Перспективи подальших досліджень з означеної проблеми можуть полягати в площині розробки моделі «позитивного мотиваційного середовища» як підсистеми загальної системи навчально-виховної роботи з майбутніми фахівцями в сучасному ВНЗ.

Список використаних джерел

1. Божович Л. И. Проблемы формирования личности. Избранные психологические труды / Л. И. Божович. – М. : Педагогика, 1995. – 352 с.
2. Занюк С. С. Психологія мотивації / С. С. Занюк. – К. : Либідь, 2002. – 304 с.
3. Подоляк Л. Г. Психологія вищої школи / Л. Г. Подоляк, В. І. Юрченко. – К. : Каравела, 2008. – С. 159-167.
4. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; гол. ред. В.Г. Кремень. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – С. 528.
5. Ткачов С. І. Психолого-педагогічні аспекти навчальної мотивації студентів Харківської державної академії фізичної культури / С. І. Ткачов, Д. С. Клевцов // Фізична культура, спорт та здоров'я : матеріали I Всеукраїнської студентської наукової Інтернет-конференції (у рамках XIV міжнародної наукової-практичної конференції); Харків, 10-12 грудня 2014 р. [Електронний ресурс]. – Харків : ХДАФК, 2014. – С. 42-44.

References

1. Bozhovych, LY 1995, *Problemy formirovaniya lichnosti. Izbrannyye psikhologicheskiye trudy*, Pedagogika, Moskva.
2. Zaniuk, SS 2002, *Psykholohiia motyvatsii*, Lybid, Kyiv.
3. Podoliak, LH & Yurchenko, VI 2008, *Psykholohiia vyshchoi shkoly*, Karavela, Kyiv, pp. 159-167.
4. Kremen, VH (ed.) 2008, *Entsyklopediia osvity*, Yurinkom Inter, Kyiv, p. 528.
5. Tkachov, SI & Klietsov, DS 2014, 'Psykholoho-pedahohichni aspekty navchalnoi motyvatsii studentiv Kharkivskoi derzhavnoi akademii fizychnoi kultury', in *Fizychna kultura, sport ta zdorovia : materialy I Vseukrainskoi studentskoi naukovoї Internet-konferentsii (u ramkakh XIV mizhnarodnoi naukovoї-praktychnoi konferentsii)*, Kharkiv, 10-12 hrudnia 2014 r., KhDAFK, Kharkiv, pp. 42-44.

Стаття надійшла до редакції 10.12.2014р.